

РАЗВИТИЕ НА СИСТЕМАТА ОТ РАВНИЩА НА ВЛАДЕЕНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК

Димитър Веселинов

Периодичното преосмислянето на основните методически категории е мотивирано от развитието на комуникативната идея и има динамичен характер. Конкретен резултат от тази тенденция в чуждоезиковото обучение е разработването на лингводидактическите категории *равнище на комуникативна компетентност* и *равнище на владеење на чужд език*. Въвеждането им в теорията и практиката на чуждоезиковото обучение е свързано с изследванията в областта на националната езикова политика и планиране на обучението по чужди езици. Те са теоретична основа за разработване на съвременни образователни стандарти.

Идеята за разработването на система от равнища по чужд език тръгва от САЩ, където в края на 50^{те} години Институтът за чуждестранна служба (FSI – Foreign Service Institute) разработва прототип на образователен стандарт от равнища на владеење на даден чужд език. Това е скала за оценка на езиковата подготовка на служителите в държавната администрация. Междуведомственият съвет по чуждоезиково обучение (IRL – Interagency Language Roundtable) развива идеята и през 1968 година предлага нов модел на скала за оценяване, известен като скалата ILR. Той включва 6 степени:

- 0 – липса на комуникативна компетентност
- 1 – елементарна комуникативна компетентност
 (“равнище на езиково оцеляване”)
- 2 – ограничена работна компетентност
- 3 – професионална работна компетентност
- 4 – пълна професионална компетентност
- 5 – компетентност на образован носител на езика

Резултатите от приложението на тази скала показват, че повечето от оценяваните покриват първа или втора степен. По-високите четвърта и пета степен се постигат от хора, които са били в чужбина, където активно са ползвали изучавания от тях език. Това показва, че въвеждането на тази скала за масова употреба налага промяна в

градацията на първите три степени (0, 1, 2). За тази цел през 80^{те} години Американската асоциация на преподавателите по чужди езици (ACTFL) въвежда някои изменения. Първите три степени (0), (1) и (2) се запазват, като се описват като равнища. Трета (3) и четвърта (4) степен се обединяват в едно равнище. Цифровото обозначаване се заменя със словесно назоваване на равнищата.

Начално равнище (Novice level)

Средно равнище (Intermediate level)

Напреднало равнище (Advanced level)

Висше равнище (Superior level)

Равнище на носителя на езика (Native level).

Всяко равнище се характеризира от към темп на речта и обем социокултурна информация за съответната езикова етнокултурна сфера и идентичност. В теоретично отношение новата скала е определена върху основата на функционално триединство, което включва: функции (functions), контекст/съдържание (context/content) и степен на адекватност (assuracy). Първият компонент представлява комуникативните задачи, които учещите могат да решат със средствата на изучавания чужд език. Вторият компонент включва сферите, темите, ситуациите на общуване, в рамките на които учещият решава тези комуникативни задачи и съдържателната страна на общуването. Третият компонент отразява степента на езикова и неезикова правилност и уместност при решаването на въпросните комуникативни задачи (вж. ACTFL Proficiency Scale). Върху основата на тези три компонента се описва спецификата на комуникативната компетентност за всяко едно от равнищата: от пълна липса на комуникативна компетентност по чужд език до комуникативна компетентност по чужд език, съизмерима с тази на носителя на съответния език (вж. ACTFL Generic Proficiency Guidelines). Това общо описание на равнищата на владеене на чужд език се адаптира към конкретната специфика на всеки един от основните езици – английски, испански, италиански, немски, руски, френски и т.н. През 1986 година този вариант на ACTFL Generic Proficiency Guidelines е преработен върху основата на резултатите получени при адаптацията на универсалния модел към съответните конкретни езици.

През 70^{те} години Съветът на Европа започва работа върху собствена система от равнища, чийто сегашен вариант на общоевро-

пейска скала от равнища е разработен главно през 90^{те} години. Основната характеристика на тази скала се определя от образователната метафункция, която изпълнява: съпоставяне, координиране и приравняване на програмите на отделните учебни центрове по чуждоезиково обучение.

Общоевропейската скала отразява динамичния характер на овладяването на даден чужд език. Тя е разработена в съответствие с идеята за пряката обвързаност на категориите “владеење” и “ползване” на даден език. Езиковата личност се разглежда едновременно като учещ и като ползвател на този език. В този контекст описанието на комуникативната компетентност се осъществява посредством следните равнища:

A1 – равнище на “оцеляване” в чуждоезикова среда

A2 – допрагово равнище

B1 – прагово равнище

B2 – следпрагово равнище

C1 – високо равнище

C2 – майсторско равнище.

Съвременният вариант има следната структура:

A1	Уводно равнище (или равнище на откриването на езика)	Владеењето на чуждия език позволява елементарно общување
A2	Равнище на "оцелявање" (или преходно равнище)	
B1	Прагово равнище	Владеењето на чуждия език е относително свободно
B2	Следпрагово равнище (напреднало равнище или равнище на независим ползвател)	
C1	Автономно равнище (или ефективна операциона компетентност)	Владеењето се доближава до съвършенство
C2	Майсторско равнище (или майсторство)	Владеењето е съвършено

Българският модел на Държавни образователни изисквания по чужди езици (ДВ, бр. 48 от 2000 г. и ДВ, бр. 58 от 2006 г.) е разработен върху основата на идеята за равнища на владеење на съответния чужд език, съизмерим със скалите за реално владеење на

даден чужд език, предложени от международни институции – например за английски Test of English as a Foreign Language (TOEFL), за испански Certificado Inicial de Espacol (CIE), Diploma Básico de Espanxl(DBE) и Diploma Superior de Espacol (DSE), за италиански Italiano Certificato di Conoscenza della Lingua Italiana (CELI), за немски Zertifikat Deutsch als Fremdsprache (ZDaF) и Das österreichische Sprachdiplom (ÖSD), за френски Diplôme d'Etudes en Langues Française (DELF) и Diplôme Approfondi de Langue Française (DALF), и т.н.). В този контекст определянето на постигнатата степен на комуникативна компетентност се осъществява по единна скала, независимо от конкретните условия и форми на обучение. Постига се единство в описанието на целите, които се разглеждат като постигане на дадено равнище на комуникативна компетентност за всеки един от видовете речева дейност. Оценяването се осъществява чрез система от тестове за съответния вид речева дейност.

Теоретичната основа на този подход са вижданията за образователни стандарти по чужд език, разработени с оглед на методическите категории *равнище на комуникативна компетентност* и *равнище на владеење на чужд език*: скалата ILR (Interagency Language Roundtable), скалата ACTFL (ACTFL Proficiency Scale), Общоевропейската скала от равнища на владеење на чужд език, Входно-изходното равнище по учебния предмет “Чужд език” (английски, испански, италиански, немски, руски и френски) за българското основно училище (ВИР-1 1993), за гимназиалната степен на СОУ (ВИР-2 1995) и за гимназиите с преподаване на чужди езици (ВИР-3 1995).

Разработеният модел на образователен стандарт по чужди езици е ориентиран към стратегиите за ползване на даден чужд език: съвременният тип езикова личност изучава и използва в своята дейност чуждия език. Това дава основание тя да се разглежда едновременно и като обучаем и като ползвател. Образователните изисквания се характеризират с линейно представяне на комуникативната компетенция по равнища, независимост от конкретния учебен контекст и доброжелателност в начина на представяне на комуникативните умения (например *ученикът умее, владее, общува ...*, а не *ученикът трябва*). Ето защо образователните изисквания не определят владеењето по чужд език в лексикален, граматичен и социокултурен аспект, тъй като всеки език по различен начин реализира тези аспекти. Това

е обект на учебните програми по отделните езици. На трето място действащите държавни образователни изисквания се характеризират и с това, че са разработени върху многостепенна скала, която описва различни равнища на владее на езика, върху основата на принципа за хипертекст: *‘равнище’ – ‘обща характеристика’ – ‘дескриптори’*. Основните ограничения при определянето на дескрипторите, е тяхната автентичност, измеримост и отвореност (разбираемост) за широката публика.

От методическа гледна точка категорията ‘умения’ в ролята на дескриптор е разширена: към езиковите и речевите умения се добавят комуникативните, които отразяват особеностите на реалното вербално общуване. Разграничението, което се прави в теоретично отношение е:

Умения	Характеристика на уменията
Езикови умения	Този тип умения са свързани със знанията за езика (значение и граматични правила) или граматика на формите [срв. <i>grammaire des formes</i>]
Речеви умения	Този тип умения са свързани с употребата на езиковите умения в речта за създаване на правилен текст (в учебни условия) или граматика на употребата [срв. <i>grammaire d'emploi</i>]
Комуникативни умения	Този тип умения са свързани с прилагането на езикови, речеви и поведенчески умения в процеса на автентично вербално и невербално общуване (създаване на дискурс) или граматика на общуването [срв. <i>grammaire de communication</i>]. Ученият даден език е и ползвател на този език и затова равнищата на владее се определят спрямо особеностите на реалното ползване на съответния език.

Подходът основан на методическите категории *равнище на комуникативна компетентност* и *равнище на владее на чужд език*, при който целите на обучение се представят чрез равнища на владее на съответния език, е типичен за съвременната чуждоезикова теория и практика и е основа за разработване на съвременна образователна документация. Той предоставя перспективи за разширение

към потребностите на ранното чуждоезиково обучение. От теоретична гледна точка съществуват три методологически подхода за конструиране на скали за оценяване: интуитивна методика, квалитативна методика и квантитативна методика. При първия подход личностният педагогически опит на съставителите е водещ за определяне на параметрите на отделните равнища на владееене на чужд език. В исторически план на този принцип са разработени първите скали за оценяване. При квалитативния подход се предвижда работа с групи от информатори. Това са най-често оценители, които проверяват определен корпус и всеки един от тях построява собствена скала от равнища. Резултатите от оценения корпус и съответната скала на даден оценител се съпоставят от изследователите. Върху основата на направените изводи се създава унифицирана скала от равнища. Според класическата процедура дескрипторите се разбъркват и се предлага на информаторите-ползватели на даден език да ги класифицират по равнища според тяхната значимост. При квантитативния подход се прилагат различни статистически методи за обработка и калибриране на получените резултати. Крайният вариант на скалата се изгражда върху основата на оформилите се тенденции и закономерности. Предвид комплексността на ранното чуждоезиково обучение е необходимо съчетаването на трите подхода в процеса на изготвяне на актуални стандарти за системата на предучилищното образование и началния етап на основната образователна степен.

РАЗВИТИЕ НА СИСТЕМАТА ОТ РАВНИЩА НА ВЛАДЕЕНЕ НА ЧУЖД ЕЗИК

ДИМИТЪР ВЕСЕЛИНОВ

Резюме

Настоящият доклад разглежда развитието на системата от равнища на владееене на чужд език от края на 50-те години на XX век до днес. Тази система има ключово значение за чуждоезиковото обучение, тъй като на нейна база се разработва съвременната образователна документация и се оценява комуникативната компетентност на обучаемите.

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION LEVELS

DIMITER VESSELINOV

Summary

The paper tackles the development of the system of foreign language acquisition levels from the late 1950s until the present day. This system is of paramount significance in foreign language teaching since it constitutes the basis for the development of modern educational regulations and also for the assessment of learners' communicative competence.